

CANH GÀ THỌ XƯƠNG

Canh gà Thọ Xương là thơ dân gian, ở nước chúng ta các cụ ngày xưa thường nói “đêm năm Canh ngày sáu Khắc” đây là đơn vị để tính giờ của người Việt Nam chúng ta xưa, vậy chúng tôi xin trình bày vấn đề này ra đây để bà con cô bác coi chơi, ai thấy cần bàn thêm xin cứ tiếp lời tiếp chữ.

Theo tòa Khâm Thiên Giám Việt Nam ngày trước vừa soạn Âm Lịch, vừa soạn mùa, vừa soạn giờ, (có theo Tàu Trung Hoa chút đỉnh để các thầy bói, thầy số, thầy cúng, nhất là thầy coi số Tử Vi chiếu theo đó mà hành sự chứ thì không biết được nào mà mò, ngày thì có 12 giờ, trước năm 1945 thì giờ là số chẵn, sau năm 1945 thì giờ chuyển thành số lẻ, giờ bắt đầu là:

Giờ Tý từ 11 giờ đêm đến 1 giờ sáng,
Giờ Sửu từ 1 giờ sáng đến 3 giờ sáng,
Giờ Dần từ 3 giờ sáng đến 5 giờ sáng,
Giờ Mão từ 5 giờ sáng đến 7 giờ sáng,
Giờ Thìn từ 7 giờ sáng đến 9 giờ sáng,
Giờ Tỵ từ 9 giờ sáng đến 11 giờ sáng,
Giờ Ngọ từ 11 giờ sáng đến 01 giờ trưa,
Giờ Mùi từ 01 giờ trưa tới 03 giờ chiều,
Giờ Thân từ 03 giờ chiều đến 05 giờ chiều,
Giờ Dậu từ 05 giờ chiều đến 07 giờ tối,
Giờ Tuất từ 07 giờ tối đến 09 giờ tối,
Giờ Hợi từ 09 giờ tối tới 11 giờ đêm... là đủ một ngày 24 giờ.

Bây giờ thì chúng tôi lan man qua **Đêm Năm Canh Ngày Sáu Khắc**, được phân chia theo kiểu hoàn toàn không khoa học chút nào. Đêm Năm Canh bắt đầu từ:

Canh Một bắt đầu từ 07 giờ tối đến 09 giờ tối (ngay vào giờ Tuất),
Canh Hai bắt đầu từ 09 giờ tối đến 11 giờ đêm (ngay vào giờ Hợi),
Canh Ba bắt đầu từ 11 giờ đêm đến 01 giờ sáng (ngay vào giờ Tý),
Canh Tư bắt đầu từ 01 giờ sáng đến 03 giờ sáng (ngay vào giờ Sửu),
Canh Năm bắt đầu từ 03 giờ sáng đến 05 giờ sáng (ngay vào giờ Dần).

Ngày Sáu Khắc bắt đầu vào bảy giờ sáng tức là đầu giờ Mão.

Tính theo giờ Việt Nam của ta thì một ngày một đêm có năm canh (tức là có 10 giờ vào ban đêm). Từ giờ Tuất đến giờ Dần, còn ngày có sáu khắc có 7 giờ ta tương đương với 14 giờ của Âu Châu, nhưng Đêm năm Canh thì không có gì khác biệt, còn ngày sáu Khắc thì đến giờ phút này cũng không rõ ràng minh bạch chi cả, vì cũng không có ai ở không để bàn thêm san định, bổ sung bổ túc thêm, nên Khắc nó cứ tối mờ mờ y như đêm ba mươi vậy.

Theo học giả Hoàng Xuân Hãn thì chủ trương: Khắc là 1/100 của một ngày, tức là 1 khắc tương đương là 14 phút 24 giây của Tây.

Còn về học giả Đào Duy Anh thì cho là cứ 15 phút là 1 Khắc (tức ¼ giờ).

Còn nhà Tự điển Thanh Nghị thì cho Khắc là 1/6 của ngày tức là một Khắc tương đương với một giờ.

Đêm năm Canh (là 10 giờ đêm) ngày sáu Khắc ban ngày có nghĩa là chia đồng đều một Khắc là 2 giờ 20 phút chẵn chời.

Nhưng cũng có nhiều người không hoàn toàn nhất trí cao với các quan điểm được nêu trên, họ đề nghị rộng rãi như sau: “đêm có năm Canh từ Canh Một đến Canh Năm (từ 7 giờ tối đến 5 giờ sáng), ngày có sáu Khắc từ 5 giờ sáng đến 5 giờ chiều, tức là 12 giờ, giờ Dậu từ 5 giờ chiều đến 7 giờ tối không tính tới làm cái chi (ví là cái khoảng thời gian tranh tối tranh sáng ngày không ra ngày mà đêm chả ra đêm, giờ mà tiếng chiêng thu không để quân lính đóng cửa thành) không cần Giờ hay Khắc chi cả”.

Đã thế có người chủ trương thêm, vậy thì tại sao cái giờ từ 5 giờ sáng đến 7 giờ sáng cũng là vào lúc giao thời giữa Đêm và Ngày thì không cần thuộc vào loại Giờ hay Canh gì cả cũng được?

Phần này viết thêm cho vui, trong phim truyện của Trung Hoa (gồm Hoa Lục, Hồng Kông và Đài Loan thì Canh đây là hai tiếng đồng hồ của Tây Phương và bằng một giờ của Á Châu, ví dụ:

–Sau một cuộc chiến kết thúc, kẻ chiến thắng đội nón ra đi thì kẻ bên thua nói rằng: “Thưa tiên bói, làm ơn giải khai huyết đạo dùm sự đệ của tiểu nhân, nếu không thì trời đất bao la biết tìm tiên bói ở phương lai xứ sở nào?”

Thì vị tiên bói bèn cười khà khà, cười đến nỗi không thể ngậm mồm vào được nữa thong thả trả lời:

–Theo cách điểm huyết của bốn môn ta thì khoảng 2 canh giờ là huyết đạo tự động khai mở khỏi phải cần giải huyết làm chi cho mất thì giờ.

Hoặc trong tác phẩm Ý Thiên Đồ Long ký thì có đoạn viết như sau:

“Đạo kiếm thuật cốt yếu là nhẹ nhàng linh hoạt, tối thiểu cũng phải tập luyện vài chục năm, khi lâm địch mới có thể đắc tâm ứng thủ, thuần thục tự nhiên. Bèn gật đầu nói:

–Trương giáo chủ đi học chiêu, ta ở đây chờ. Học hai Canh giờ liệu xong hay chưa?

Trương Tam Phong nói:

–Không cần đi đâu xa, ta dạy ngay tại đây. Vô Kỵ học ngay tại đây thôi, học xong hành luôn, chưa tới nửa Canh giờ là xong pho Thái Cực Kiếm.” (Trang 322 Ý Thiên Đồ Long Ký bản dịch của Lê Khánh Trường – Lê Việt Anh, Nhà Xuất bản văn Học Hà Nội – 2002)

Vài trang trước cũng có nói như vậy, còn Canh của Việt Nam ta thì chả biết dùng để làm cái gì? (hành chánh cũng không mà đời thường dân gian cũng không, rõ là ở không nhiều chuyện)

Bây giờ trở lại với cách xem giờ (coi giờ) truyền thống dân tộc, cứ đêm năm Canh theo tiếng trống ở Điểm Canh là biết canh mấy, canh Một thì một dùi trống, canh Hai thì hai dùi trống, đến Canh Năm thì đánh đủ năm tiếng trống vào lúc Ba giờ đêm [đánh vậy là xong nhiệm vụ của tuần canh điểm canh, sau canh năm từ khoảng 5 giờ sáng đến bảy giờ sáng là giờ tự do của con Gà, con Gà không có được làng xã quận huyện nào trao nhiệm vụ gì cả dù cả đêm lẫn ngày, trong khoảng thời gian từ 5 giờ sáng đến 7 giờ sáng từ lúc mặt trời mọc muốn gáy bao nhiêu thì gáy, tự do mà gáy không có ai cấm cản bắt bớ, gáy để chào mặt trời, chào bình minh, chào một ngày mới, gáy để ve gái, gáy để dụ gà trống khác đá chơi cho đỡ buồn? Vì gà tức nhau vì tiếng gáy (một con gáy thì sẽ có nhiều con gáy trả lời đáp lễ lại). Sau đó thì người ta – nam phụ lão ấu cùng trâu bò ra ruộng ra đồng, làm việc đồng áng nên kinh thi có bài thơ như sau:

*Nhật nhập nhi tác,
Nhật xuất nhi tức,*

diễn nghĩa:

*Mặt trời mọc thì làm,
mặt trời lặn thì nghỉ,
cây ruộng lậy mà ăn,*

*đào giếng lấy mà uống,
oai vua chả ăn nhằm gì tới ta. –Kinh Thi*

Kê đèn đúng Ngọ là 12 giờ trưa, thì cây đứng bóng, nhìn bóng cây là biết giờ, nghỉ ngơi ăn uống một chập thấy bóng nắng hơi nghiêng là qua giờ Mùi, bắt đầu lao động trở lại, và khi nghe tiếng Chiêng trong quân doanh (trại lính) thì là bắt đầu giờ Dậu (trâu bò về nhà và Gà vào chuồng tức là khoảng 5 giờ chiều đến 7 giờ tối, nhân dân bà con ta cứ vậy mà sống 4000 năm tới bây giờ không bao giờ cần mua đồng hồ làm cái gì? Đeo vào thêm nặng tay, về đêm thì các điểm canh có khắc dấu vào một cây cột hiên ngoài, tuần canh cứ nhìn theo sao Hôm trụ ở chỗ nào (đến chỗ nào thì là Canh mấy) mà động trống, ban đêm cứ nghe tiếng chuột rúc rích tức là chuột kêu thì đúng là giờ Tý canh Ba không sai sót 1 ly ông cụ nào? Và gần một trăm năm Pháp thuộc, ngoài Canh và Khắc truyền thống thì bà con ta lại được một cách coi ngày giờ của mẫu quốc, cứ sáng khoảng 5 giờ thì đồn lính Tây lại có kèn (gọi là Kèn La vậy) thổi cai kèn thổi như sau:

–Con Bò kéo xe! Con bò xe kéo!

Nghe là biết ngay giờ báo thức để lính tập Khố Xanh dạy tập thể dục (tắm rửa và ăn sáng) đến khoảng 5 giờ chiều thì có một hồi kèn:

–Cho lính ta về! Cho lính ta ăn!

Bài viết này đến đây người viết nghĩ rằng cũng tạm là đủ dù là rất ngắn, bà con anh em ai có nhã hứng xin mời nối tiếp.

chu vương miện

